

Muhbir: Osmanlı Basınının Sivri Dili

Dr. Necati Çavdar

İstanbul, Kriter Yayınevi, 2017, 416 sayfa, ISBN:9786059336765

Serdar DEMİRAL*

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversite'sinde öğretim üyesi olan Necati Çavdar tarafından kaleme alınan eser iki bölüm, sonuç ve kaynaklardan müteşekkildir. Yazar, kitap kapağını seçerken gazete ile özdeşleşmiş olan gazetenin başyazarı Ali Suavi'nin bir fotoğrafını tercih etmiş, tam üzerine de gazetenin adının orijinal yazılışını ekleyerek okuyucunun hem ilgisini çekmiş hem de kitap hakkında ön fikir sahibi olunmasını sağlamıştır. Ancak burada neden gazetenin sahibinin değil de başyazarın fotoğrafının konulduğu ise kitabı okunduğunda ancak anlaşılabilir bir mevzudur.

Yazara göre Muhbir'in en önemli özelliklerinden biri Jön Türk gazetelerinin en eski gazetesi olarak kabul edilmesinin yanında belki de Osmanlı basın hayatında gerçek muhalif ilk Türk gazetesi niteliği taşımasıdır. Muhbir, kendi görüşüne karşıt kişi ve görüşlere çok sert bir yayın çizgisi sergilemiştir. Gazetenin bu sert muhalefet metodunu benimseyerek Sultan Abdülaziz'i Girit İsyanı ve Sırbistan Sorunu konusunda pasif politika izlemekle suçlaması kitabın başlığındaki "*Osmanlı Basınının Sivri Dili*" yakıştırmasının içini dolduracak niteliktedir.

Yazar eserine, tarihte gazete fikrinin ortaya çıkışı, gazetelerin siyasal bir silah ve propaganda malzemesi olarak kullanılması gibi konularda okuyucuya temel oluşturacak bilgilere yer vererek başlamıştır. Bu da kitabın akademik bir çalışma olup araştırmalarda kaynak niteliği taşımasının yanında meraklısının da okuyup anlayabileceği bir kitap izlenimi taşımasını sağlamıştır. Gazetenin orijinal dilinin dönemin diğer

* Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD- Yüksek Lisans Öğrencisi, mesemuze@icloud.com

basın organlarının kullandığı dile göre oldukça sade ve anlaşılır olması, hem hitap ettiği kesimin genişlemesine hem de toplumda sade Türkçe kullanımına öncülük etmesine olanak sağlamıştır. Yazarın diline gelecek olursak, gazetenin diliyle günümüz Türkçesi arasında köprü niteliği taşımayı başararak Muhbir gazetesinin günümüz okuyucusu ve araştırmacısıyla buluşmasına vesile olmuştur.

Gazeteler tarihçiler tarafından sübjektif kaynaklar arasında gösterilmekle birlikte, resmî evrakın yetersiz kaldığı durumlarda araştırmacının tarihsel olaylar arasındaki irtibatı sağlamak ve detaylara vâkıf olmak adına ilk başvurdukları kaynaklar arasında yer almaktadır. Nitekim araştırma yapılırken daha sağlıklı sonuçlar elde etmek için döneme farklı pencerelerden bakmak, dönemin sosyal ve ekonomik yapısını, toplumun fikir dünyasını incelemek gerekir. Bu noktada araştırmacının araştırdığı dönemin gazete ve mecmualarına müracaat etmesi zarurettir. Muhbir, “*Asrımızda kimsenin kimseden haberdar olmadığı zamanlar geçmiş, bir kavmin uzun yıllar tecrübe ile meydana getirdiği marifet ve sanatı diğer bir kavmin kısa müddette haber alabilme zamanı gelmiştir*” diyerek dönemin en önemli haber olma organı olan gazetenin önemini vurgulamıştır. Osmanlı ve Batı toplumlarını mukayese eden Muhbir, Osmanlı toplumunun bilgi ve görüş eksikliklerini, Batı’dan geri kalınmasını Osmanlı’da gazete sayısının az olmasına bağlamıştır. Yazar, Muhbir’i döneminin bir mektebi olarak nitelendirerek, gazete kültürünün toplumun tabanına inmesini sağlama gayreti, dönemin bazı devlet okullarına ücretsiz olarak gönderilmesi ve aydın bir zümre oluşturma amacına vurgu yapmıştır.

İki bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşan eserin birinci bölümü *Filip Efendi mi, Ali Suavi mi?* sorusunu bir başlık halinde sunarak başlamıştır. Yazar böyle bir başlığı tercih etmesinin sebebini, uzun süredir tartışılan bu soruya kanıtlarıyla açıklık getirmek olduğunu ifade etmiştir. Kitabın belki de en çarpıcı şekilde ortaya koyduğu bilgi; Muhbir gazetesinin bugüne kadar yaygın olarak bilindiği üzere Ali Suavi tarafından değil Filip Efendi adlı bir sermayedar tarafından çıkarılmış olduğudur. Yazar bu sonucu hem Muhbir gazetesinde yer alan bilgilerden hem de Filip Efendi hakkında kendi kurguladığı fikir jimnastiğinden hareketle okuyucuya sunmaktadır. Böylece Muhbir gazetesinin sahibinin Filip Efendi olduğu ancak onun başyazarının ve gazeteye asıl şöhretini kazandıranın Ali Suavi olduğu gerçeği de sübut bulmuştur. Kitabın *I. Bölüm*’ünde Muhbir’in çıkış amacına ve yayın politikasına yer verilmiştir. Burada dikkati çeken husus, gazetenin toplumun aydınlatılmasında önemli bir araç olduğu ve toplumun anlayabileceği bir dil ile yayımlanması gerektiği vurgusudur. Muhbir gazetesinin yurtdışındaki merkezlerden aldığı telgraflar okuyucunun yalnızca yurtiçinde değil yurtdışında yaşanan gelişmeler hakkında da bilgi sahibi olmasını sağlamıştır.

Eserin *II. Bölümü*’nde, Muhbir gazetesinde yayımlanan haber ve makaleler ilgili oldukları başlıklar altında okuyucuya sunulmuştur. Bu da okuyucunun veya araştırmacının kitabın tamamını değil de ilgilendiği konulardaki haber ve yazıları bir arada bulmasını sağlamıştır. Kitabın diğer bir pratik faydası da gazetenin çıktığı dönem hakkında araştırma yapacak olan kişilere gazetenin tam koleksiyon çevirisini sunmuş olmasıdır. Bu bölümde gazetenin orijinal nüshalarındaki kurguya sadık kalınarak; *Dâhiliye*, *Hariciye*, *Maarif*, *İlân* ve *Tefrika* başlıkları altında yayımlanmış olan haber ve yorumlara yer verilmiştir.

Muhbir'in sayfa düzeninde ilk başta ülke içerisinde haberler *Dâhili Meseleler* başlığı ile verilmiştir. Gazetenin kuruluşu, 1866 yılında alevlenen Girit İsyanı'nın şiddetlendiği döneme denk gelmesi dolayısıyla yayın hayatının büyük kısmını bu olaya ayırmıştır. Burada bildiğimiz isyan haberlerinden farklı olarak gazete kendi başlatmış olduğu Giritli Müslümanlara yardım kampanyasına ilişkin bilgilere yer vermiştir. Filip Efendi'nin toplanan yardımı Girit'e götürmek üzere çıktığı yolda başına gelen maceralar okuyucuya adeta roman tadıyla sunulmuş olup Girit İsyanı ile ilgili araştırma yapacaklara önemli bilgiler sunmaktadır. Girit'teki Müslümanlara yardım kampanyası başladığında Osmanlı toplumunun büyük ölçüde bu duruma kayıtsız kalması üzerine yardımda bulunanların isimlerinin gazetede yayınlanacağı bildirilmiştir. Bu bildiri sayesinde büyük miktarda para toplanmış olması, Osmanlı basın hayatının gelişme dönemi olan Sultan Abdülaziz devrinde gazetenin İstanbul'da kamuoyu oluşturmadaki rolüne işaret etmektedir. Bu yardım kampanyasının en çarpıcı özelliği, toplanan paranın miktarı ve Filip Efendi'nin maceraları kadar ilgi çekici başka bir mevzudur. Kampanyada toplanan parayı tehlikelerden korumak isteyen gazete sahibi Filip Efendi'nin parayı sigortalatması, günümüz Türkiye'sinde bile insanların zorunlu kalmadıkça sigortalatma hizmetinden kaçındıklarını düşündüğümüzde o dönem için şaşırtıcı bir olaydır.

Muhbir, *Maarif* başlığı altında yayımladığı yazılar dönemin ruhunu yansıtan canlı konuları ihtiva etmektedir. Büyük bir kısmı Ali Suavi'nin kaleminden çıktığı muhtemel olan medeniyet, sade dil kullanımı, terakki, sıbyan mektepleri, medreseler ve gazetenin toplum için önemine dair haber ve makaleler dikkat çekmektedir. Bu yazılarda; ezbere dayalı olup maslahata hizmet etmeyen, kuru dünya bilgisi öğrenmenin topluma fazla bir şey katmadığı, insanların mesleki bilgilerle donatılmasının toplum için faydalı olduğu, her toplumsal sınıfa mesleki ve sanat bilgisi öğretilmesinin zaruri olduğu üzerinde durulmuştur. Ali Suavi, medeniyet ve mutluluğa giden yolun bilgiye ulaşmaktan, bilgiye ulaşmanın ise dünyada olup bitenlerden haberdar olmaktan geçtiğini vurgulamıştır.

Suavi'nin Osmanlı'nın yeniden terakki edeceğine olan inancı, Osmanlı'da yapılan ıslahat hareketlerinin küçümsenemeyeceğini ancak yalnızca devlet eliyle yapılan bu faaliyetlerin toplumda karşılık bulmadığı sürece yarım kalacağı, sade dil kullanımının halka inme arzusunun temel sebebi olduğunu ortaya koymaktadır. Suavi, bir makalesinde "*ahalinin kayıtsızlığına taaccüp ediyoruz ki tedâbir-i mezkûreye ahali tarafından hiçbir dikkat edilmiyor, bu teessüf olunacak bir haldir*" ifadesiyle yapılan yeniliklerin toplumda gerekli ilgiyi görmediğine işaret etmiştir. Açıkça gözüküyor ki Muhbir halkın bilinç düzeyini yükseltmeyi kendine amaç edinmiştir. Bu amaçta gazete yalnızca sade dil kullanmakla kalmamış diğer gazetelere de çağrıda bulunarak "*mademki muradımız mesele anlatmaktır niçin halkı bir de ibare için düşündürelim*" ifadeleriyle İstanbul'da çıkarılmakta olan gazetelerin Türkçe konusunda çok hassas olmalarını, halkın kolayca anlayabileceği sade Türkçe kullanmaları gerektiğini tavsiye etmiştir.

Muhbir'i diğer gazetelere göre öne çıkaran ve Ali Suavi'nin keskin kaleminin farkını ortaya koyan durum, Suavi'nin ikna kabiliyetinin yanında Osmanlı basınında o döneme kadar fazla yazı yazılmaya cesaret edilmemiş konular arasında yer alan hürriyet, eşitlik ve adalet gibi konuları gündeme getirmiş

olmasıdır.

Gazetede yayımlanan *Hülasa-i Politika* başlığı altında yayımlanmış olan dış politika ile ilgili haberlerin altında *Filip* imzası bulunmaktadır. Filip Efendi'nin bu bilgileri yurtdışındaki gazetelerden iktibas ettiği haberler ve yurtdışından gönderilen telgraflardan edindiği bilgilere kendi yorumlarını da ekleyerek yazdığı belirtilmektedir. Filip Efendi; Batı dünyasında meydana gelen gelişmelere Osmanlı aydınının bakış açısını göstermesi bakımından örnek teşkil edebilecek iki entelektüel arasında cereyan eden ilginç bir sohbete yer vermiştir. Dış politika ile ilgili olan haberlerin çoğu Batı'da canlı bir tartışma konusu olan *Şarkiyat* haberleri olmuştur. Bunun yanında o esnada Amerika'da ve Avrupa'da cereyan eden savaşlara, devlet liderlerinin seyahatlerine, teknolojik gelişmelere ve dünyada gelişmekte olan haberleşme araçlarına dair yazılar da bu başlık altında okuyucuya sunulmuştur.

Yazar, Muhbir'in sayfa düzeninin takip ederek gazetede yer alan çıkan *Tefrika* ve *İlan* yazılarına da ayrı birer başlık açmıştır. Tefrika başlığı altında, Ali Suavi'ye ait olan sözlük niteliğindeki bir yazı dizisine ve Filip Efendi'nin Girit Müslümanları için topladığı parayı götürüp teslim etmesini konu edinen *Seyahatname-i Girit* adlı yazı dizisine yer verilmiştir. *İlan* başlığı altında ise dönemin sosyal ihtiyaçlarını, arz ve taleplerini anlamamıza vesile olacak ilan ve reklamlara yer verilmiştir.

Sonuç olarak, Muhbir gazetesinin tam koleksiyon metin çevirisinin yapılarak elde edilen verilerin değerlendirildiği bu eser, Muhbir'in günümüze kadar tam metin çevirisini sunan öncü ve özgün bir çalışmadır. Eser, gazetenin bütün nüshalarını latinize etmiş olması sebebiyle Osmanlı basın tarihi alanında araştırma yapacak olan kişileri büyük bir külfetten kurtarmakla kalmamış, gazeteyi çıkaran kişi konusundaki Ali Suavi mi yoksa Filip Efendi mi polemiğini de ikna edici şekilde sonlandırmıştır.